

Les garrofes berguedanes

Albert Rumbo

Amb l'arribada del Nadal tornen, arreu dels Països Catalans, les representacions dels Pastorets. Aquesta tradició, l'origen de la qual cal buscar-lo en les representacions litúrgiques que acabaran esdevenint la base del nostre teatre popular (Pastorets, Misteris, Passions, etc.), ha arrelat profundament, i avui són poques les poblacions de casa nostra on, per aquestes dates, no es representen els Pastorets.

No sabem amb exactitud de quan daten les primeres representacions dels Pastorets a la ciutat de Berga. Tenim, però, referències d'aquesta tradició durant les dues darreres dècades del segle XIX, quan a la societat *Foment Catòlic* s'hi duien a terme els Pastorets anomenats del *Bato* i el *Borrego*, amb els cants en castellà.

Fou pel Nadal del 1900 (justament l'any passat en celebrarem el centenari), quan al mateix local del *Foment* es representaren per primera vegada a Berga els Pastorets que sota el títol de *El Bressol de Jesús* havia escrit el gran autor català Frederic Soler (*Serafí Pitarra*). Aquests Pastorets, que s'havien estrenat a Barcelona el 23 de desembre del 1891, sortien de la mediocritat general en que es movia el gènere en aquells anys. El berguedà Josep Coma (a) Andreu Borrás, director de la secció de teatre del *Foment*, va veure aquests Pastorets a Barcelona i va convèncer als companys de l'elenc per tal de representar-los a la nostra ciutat. La música, que és la mateixa que s'utilitza actualment, la va encomanar a Ramon Reig, fill de Torelló i nebot de l'aleshores organista de Berga. El segon director que tingué l'obra a Berga fou l'excel·lent poeta i dramaturg Ramon Vinyes i Cluet, "el sabio catalán" del Nobel de literatura Gabriel García Márquez.

Els Pastorets de Berga, és cert, tenen un rerafons bíblic; com tots. Però no són ni la representació d'un misteri ni un pessebre bíblic. Els nostres Pastorets són uns Pastorets casolans, la representació d'un pessebre humil, de casa. No és el poble jueu qui va a adorar al Messies sinó el nostre poble, el poble català. Un poble de samarra i barretina amb el qual tots ens hi sentim plenament identificats. I no és als indrets descrits per la Bíblia on passa l'acció, sinó als indrets més característics i representatius de casa nostra: als peus del majestuós Pedraforca, sota el simbòlic Pi de les Tres Branques, dins l'extraordinari temple de Sant Quirze de Pedret o a la medieval i berguedana plaça de Santa Magdalena.

Aquests són els nostres Pastorets. Uns Pastorets que, utilitzant el tòpic, són més que un simple espectacle. Són la representació sentida d'un poble que estima i potencia les seves tradicions. Són uns Pastorets humans on hi trobem, evidentment, la lluita teològica entre l'àngel i el dimoni. Paral·leles a aquesta acció principal, però, hi trobem altres històries; petites lluites que personifiquen les virtuts i els defectes de la nostra condició: l'avarícia, l'enveja, l'amor ... En els nostres Pastorets, doncs, hi conviuen dos móns diferents: el món teològic d'àngels i dimonis i el menys enlairat món dels homes mogut per petites passions i migrades virtuts i que personifica a la perfecció el tarannà de la nostra gent. Així, els Pastorets de Berga humanitzen el misteri del Naixement del Fill de Déu i ens el posen a l'abast.

És precisament aquest caràcter humà que adquireix l'obra que permet entendre una altra de les característiques de la representació: les tradicionals *44 Garrofes*. Ja en el text original, quan el pastor Garrofa torna de l'infern es dedica a fer una crítica mordaç de la Barcelona de l'època; d'aquella Barcelona vuitcentista que enderrocava muralles i creixia, seguint el Pla Cerdà, vers l'Eixample. A Berga, continuant aquest model, trobem als Pastorets un element accessori, consistent en quaranta-quatre quartetes, recitades al moment previst per en Pitarra a la seva obra, que fan un repàs crític dels fets més destacats ocorreguts durant l'any a nivell internacional, nacional i, sobretot, local. Aquesta tradició es va mantenir fins i tot durant la dictadura, quan hom aprofitava l'ocasió per afegir alguna "garrofa" a darrera hora esquivant així la inevitable i inflexible censura. Des de l'any 1973, sota el règim franquista encara, es ve celebrant un *Concurs de Garrofes* on tothom qui vol pot mostrar les seves habilitats literàries i satíriques. Així, les *Garrofes* han acabat esdevenint una veritable crònica, en lletra menuda, de la història de la ciutat i del país.

El 1891 en *Pitarra* escrivia versos com els que segueixen. *El dimoni ara fa obres: / i com no vol fer cap planxa, / ara s'està fent un ensanxa / per tenir ciutat de sobres. / Després d'aquests dos martiris / en ve un de gros que esparvera: / de fulles de tomaquera / seca, fan fer com ciris / negres de mig pam o així / que en diuen cigarros puros. / Valga'm Jehovà, quins apuros! / Fills! Allò si que és patir! / Quan els encenen, veuràs, / la pudor que un hi provoca, / i se'ls posen a la boca / fent-se eixir el fum pel nas.*

Fer un resum de les millors *Garrofes* berguedanes d'aquests cent anys seria, amb l'espai que aquí disposem, totalment impossible. Ara bé, creiem que podem donar una petita mostra, una simple pinzellada, del què són les nostres *Garrofes* amb uns quants exemples prou significatius. (Val a dir que tot i que les més esperades són les referides a l'àmbit local hem defugit de posar-les aquí per

l'impossibilitat de comprensió que suposarien per tots aquells que no coneixen el dia a dia de la vida berguedana).

La societat i els seus costums han estat dels temes més llargament tractats. L'any 1973, fent referència a les escapades dels catalans als cines de Perpinyà, hom escrivia: *Sodoma, ultratjant la rosa / o "El darrer tango a París" / són un símbol, no altra cosa / del que ens fan a aquest país.*

L'esport, sobretot els duels Barça-Madrid, han sortit habitualment a les *Garrofes*. El 1975, Jordi Farràs es queixava d'un fet endèmic recordant que *Si un partit es fa difícil / tot s'arregla amb un "penal" / però els equips que més en tiren / són els de la capital.* L'any 1993, Jordi Royo imitava la manera de parlar d'en Cruyff amb la següent quarteta plena de doble sentit: *Cruyff diu: "-Titolas mi ley. / Barça tres titolas liga. / Pasado año solo figa, / iperder titola del Rey!"*.

També les obres eternes i inacabables han tingut el seu protagonisme. L'any 1984, amb motiu de la inauguració de l'esperat Túnel del Cadí, Josep Moneo i Antoni Montanyà celebraven que *Amb el nostre Berguedà / la Cerdanya s'ha casat. / És allò que sol passar: / casar-se per un forat.*

Ara bé, la política (especialment la local) és, sens dubte, el tema estelar de les *Garrofes*. El 1975, acabat de morir el dictador i sense citar-lo, Ricard Cuadra comentava que *Seria un fet prou normal / que en país tan religiós, / algú molt sospitós / figurés al santoral.* El 1978, després del Referèndum Constitucional, Jordi Farràs opinava que *Més ara, un cop votada / si no es fa una retocada, / els Països Catalans / més o menys, igual que abans.* El 1981, el cop d'estat d'en Tejero fou un bàlsam pels garrofares. Aquell any, Manuel Carreras recordava que *Davant d'aquell gros trasbals, / mitja Espanya culcagada, / doncs hi havia generals / com el Milans i l'Armada.* L'any 1985, Ton Vilà celebrava l'entrada d'Espanya al Mercat Comú dient que *Europa haurà vist com cal / que per fer de claveguera, / no hi ha llocs amb més trempera / com Espanya i Portugal.* El mateix autor evocava la situació econòmica de l'Ajuntament: *"Glòria a Déu en les altures" / cantem tots alegrement, / perquè el nostre Ajuntament / pugui pagar les factures.*

Societat i política es barrejaren els darrers anys amb les bodes de les Infantes i el naixement dels néts dels Reis. El 1998, Xavier González posava en boca del monarca els retrets vers un nét molt mogut. *"-No me guixes las paredes." / "-Salta del llit que m'enredas." / "-Deja la silla de ruedas / de la abuelita Mercedes." / "Felipe Juan,*

por favor! / Deixa estar la iaia quieta / que ha ratllat amb la peineta / les parets del corredor”.

Les *Garrofes* de Berga han servit, al llarg de cent anys, per què els berguedans féssim un saludable exercici de crítica, mordaç i irònica, però necessària per a qualsevol societat. D'altra banda, amb aquest article volem homenatjar a totes aquelles persones que han treballat pels nostres Pastorets, començats a la nostra ciutat una llunyana Nit de Nadal de l'any 1900.

I per acabar ens acomiadem amb la darrera quarteta del joc guanyador del 2000, obra de Rosa Solsona, qui va posar els desitjos per l'any nou en boca d'un dels personatges populars del moment: el *Palomino* de TV3. *Salut i prosperitat / li desitjo a tot el món / i pels qui m'heu escoltat: / "Mor bona nit...a tothò”.*

Albert Rumbo i Soler

NOTES

El joc de *Garrofes* guanyadores s'elegeix amb un 50% dels vots del jurat i l'altre 50% mitjançant una votació popular que té lloc durant el "Sopar de les *Garrofes*", on es reciten tots els jocs presentats.

En tornar de l'infern, sota el Pi de les Tres Branques, en Garrofa descriu a la resta de pastors les "excel·lències" que allí ha trobat. Són les 44 *Garrofes*.